Aneta Bednarska
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ORCID: 0009-0008-7382-2474

Martyna Czeluśniak
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID: 0009-0009-5846-8339

DOI: 10.24987/20838972.22.12

Etyczne aspekty teorii wychowania według Viktora Frankla i Janusza Korczaka

Wprowadzenie

W czasach postmodernizmu człowiek zmaga się z różnymi kryzysami. Jednym z nich jest kryzys wychowania, rzutujący zarówno na dzieci, jak i na osoby odpowiadające za proces wychowawczy. Wydaje się, że warto szukać inspiracji w życiorysach tych, którzy mieli styczność z młodzieżą, np. Janusz Korczak – wielki pedagog, który poświęcił życie swojej pracy, czy Viktor Frankl – psychiatra wiedeński. Obaj na różnych etapach swojej drogi zawodowej pracowali z młodzieżą i wspierali ich rozwój.

Autorki postanowiły zestawić te dwie postacie nie tylko dlatego, że połączyło je doświadczenie tragedii II wojny światowej, ale przede wszystkim ze względu na spójność ich poglądów. W relacji z innymi ludźmi – niezależnie od tego, czy były to osoby młode, czy dzieci – ważne było dla nich podejście do człowieka: z poszanowaniem jego godności i autonomii. Oddziaływania Korczaka i Frankla zachęcały do tego, by dzieci i młodzież postępowali w duchu wolności i odpowiedzialności, samodzielnie kształtując swoje życie. Pracy obu pedagogów przyświecał duch personalistyczny i właśnie przez ten pryzmat postrzegali oni całego człowieka. Ich postawa w dalszym ciągu może stanowić inspirację zarówno dla rodziców, opiekunów, jak i nauczycieli.

Czym jest wychowanie

Wychowanie jest szerokim pojęciem i nie ma jednej definicji. Andrzej de Tchorzewski, pedagog i teoretyk wychowania, pisał, że wychowanie

> jest bytem społecznym, a więc zjawiskiem (faktem, zdarzeniem, procesem), będącym wytworem przynajmniej dwóch ludzi (osób), którego cechą konstytutywną jest zachodząca pomiędzy nimi relacja wyrażająca się w przekraczaniu przestrzeni międzypodmiotowej za pomocą wybranej formy kontaktu, w ramach którego jeden z podmiotów, kierując się powszechnie uznanym dobrem umożliwia drugiemu podmiotowi zdążanie do określania własnej tożsamości[1].

Z kolei Helen Parkurst, pionierka planu daltońskiego, pojmowała wychowanie jako „swobodny rozwój dziecka w taki sposób, by było ono odpowiedzialne, zdolne do współpracy, oraz samodzielne"[2].

Można zatem uznać, że istotą samego wychowania są oddziaływania wychowawcze, które pojawiają się w relacji osób będących uczestnikami tego procesu – wychowanka i wychowawcy. W procesie wychowania istotne powinno być założenie zawarte w koncepcji wychowania interpersonalnego: przedmiot wychowania obejmuje kształtowanie człowieka, który staje się zdolny do wielostronnego współżycia z innymi ludźmi, co przejawia się uwidocznieniem współpracy między wychowankiem i wychowawcą, w pragnieniu wzajemnego postrzegania zdarzeń, których obie strony są uczestnikami[3].

Cechy wychowania

Podejmując problematykę tego, czym jest wychowanie, nie sposób pominąć cech wychowania. Zaliczamy do nich: złożoność, intencjonalność, relatywność, długotrwałość oraz interakcyjność.

Złożoność w kontekście wychowania oznacza, że jest ono procesem wielowymiarowym, a więc na jego kształt składają się czynniki wewnętrze, np. zdolności psychiczne, czy też czynniki zewnętrzne, np. środowiskowe czy społeczne. Intencjonalność oznacza, że wychowanie nie jest procesem przypadkowym, ale zamierzonym, a jego celem jest wykształcenie

[1] Andrzej de Tchorzewski, red., *Wychowanie w kontekście teoretycznym* (Bydgoszcz: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1993), 65.

[2] Władysław Dobrowolski i Stanisław Okoń, *Plan daltoński. Szkoły eksperymentalne na świecie 1900–1975,* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1975), 45.

[3] Zdzisław Kosyrz, *Wychowanie interpersonalne* (Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej, 1993), 17–19.

określonych zmian w osobie, która jest wychowywana. Relatywność wiąże się z tym, że nie można przewidzieć rezultatów samego wychowania; te mogą być też uzależnione od indywidualnych predyspozycji kulturowych. Długotrwałość oznacza natomiast, że wychowanie jest procesem wieloletnim. Nie można też pominąć interakcyjności, która sama w sobie jest istotnym determinantem wychowania, bo przecież proces, jakim jest wychowanie, przebiega w toku interakcji międzyludzkich, a jego oddziaływanie zachodzi między dwoma podmiotami i, co ważne, ma wymiar społeczny[4].

Kategoria „Innego" w kontekście wychowania jako spotkania

Wychowanie ma na celu m.in. internalizację szeroko pojętych wartości pożądanych z punktu widzenia społecznego. W procesie wychowania istotne jest nauczenie młodego człowieka współdziałania z innymi ludźmi, gdyż jako człowiek zawsze będzie on częścią jakichś grup społecznych. Nie bez znaczenia jest również osoba samego wychowawcy, który powinien pełnić funkcję przewodnika po rzeczywistości społecznej, która nierzadko jest skomplikowana, zwłaszcza w trudnym okresie dojrzewania. Wychowawca powinien uczyć młodych ludzi otwartości i inspirować ich do podejmowania dialogu z innymi, a ten zawsze pojawia się w kontekście spotkania.

Spotkanie to wyższa forma dialogu, a więc trzeba się spotkać, aby wejść w dialog. Samo spotkanie postrzegane jest w kategorii autotranscendencji, czyli zdolności wychodzenia poza samego siebie, co Viktor Frank uznaje za jedną z fundamentalnych cech ludzkiej egzystencji – dzięki niej człowiek może siebie wyrażać oraz spełniać[5]. Genowefa Koć-Seniuch pisze, że „spotkać, to coś więcej niż mieć świadomość, że Inny jest obecny obok mnie. Spotkać, to wykraczać poza siebie, to doświadczać Innego". Innym jest bowiem każda osoba „różna ode mnie"[6].

Józef Tischner pisał o tym, że spotkanie jest warunkiem wejścia w świat wartości, które reprezentuje Inny, a zatem nasza relacja z osobą staje się równocześnie relacją ze sferą jej wartości. „Przeżywając spotkanie, wiemy w sposób pewny: drugi jest inny, jest transcendentny. Wiemy również coś więcej: on i ja znajdujemy się w przestrzeni dobra i zła, wartości

[4] Mieczysław Łobocki, „Minimum wiedzy o współczesnej teorii wychowania", *Chowanna* 1 (2003): 86.

[5] Rafał Szykuła, *Logoterapia i analiza egzystencjalna. Teoria i praktyka* (Warszawa: Eneteia, 2022), 85–86.

[6] Genowefa Koć-Seniuch, „Dialog", w *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, red. Tadeusz Pilch (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2003), 690.

i antywartości. Mogę dotknąć drugiego, skrzywdzić go, mogę mu przynieść radość. Podobnie on"[7].

Jednak aby spotkać się z Innym, należy najpierw poznać i odkryć samego siebie, bo tylko wtedy spotkanie z Innym będzie prawdziwie owocne. Aby rozmawiać, człowiek musi mieć świadomość tego, kim jest i jaki świat wartości jest mu bliski. Tadeusz Gadacz zwracał uwagę, że wychowanie jest tak naprawdę wychowaniem do „bycia sobą", a w procesie odkrywania samego siebie młodemu człowiekowi powinni pomóc wychowawcy. Tylko wtedy możliwe będzie wejście w prawdziwy dialog, który jest „najbardziej dojrzałą formą kontaktu międzyludzkiego"[8] i może prowadzić do wzbogacenia samego siebie.

Wychowanie według Janusza Korczaka

Janusz Korczak powiedział: „Szukaj własnej drogi. Poznaj siebie, zanim zechcesz dzieci poznać. Zdaj sobie sprawę z tego, do czego sam jesteś zdolny, zanim dzieciom poczniesz wykreślać zakres praw i obowiązków. Ze wszystkich sam jesteś dzieckiem, które musisz poznać, wychować i wykształcić przede wszystkim"[9]. Przytoczone słowa zdają się świadczyć o tym, jak istotna była zdaniem tego pedagoga autorefleksja nauczyciela oraz jego zdolność do samopoznania siebie. Tylko bowiem znając siebie, można kształtować innych, o czym pisał też wspomniany wcześniej T. Gadacz.

Literatura przedmiotu podaje, że autorefleksja to „myślenie krytyczne nauczyciela, którego przedmiotem mogą być obiekty, fakty i zjawiska związane z procesem edukacyjnym (w zakresie dydaktycznym i wychowawczym), głównie zaś z wszystkimi jego elementami (podmiotem, przedmiotem, celem, środkami, metodami, warunkami, rezultatami) oraz z zadaniem edukacyjnym"[10]. Nauczyciel, który ma zdolność do autorefleksji, potrafi zatem w sposób krytyczny spojrzeć nie tylko na metody swojej pracy, ale również na samego siebie i zrewidować swoje oddziaływania pedagogiczne tak, by niosły dla rozwoju jego wychowanka jak największe korzyści.

W swej pracy z dziećmi Korczak koncentrował się na ich możliwościach, a nie deficytach, przy jednoczesnym uznaniu, że wychowankowie mogą popełniać błędy, bo są one integralną częścią rozwoju. Pedagog nie zapominał również o zapewnieniu wychowankom odpowiednich

[7] Józef Tischner, *Myślenie według wartości* (Kraków: Znak, 2000), 482–483.

[8] Tadeusz Gadacz, „Wychowanie jako spotkanie osób", *Znak* nr 9 (1993), 62.

[9] Michał Pasterski, „Najlepsze cytaty Janusza Korczaka", Fundacja Świadoma Edukacja, 1 czerwca 2016, https://swiadomaedukacja.pl/najlepsze-cytaty-janusza-korczaka.

[10] Beata Oelszlaeger-Kosturek, *(Auto)refleksja pedagogiczna nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Wgląd w praktykę* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytet Śląski, 2020), 57.

warunków do rozwoju: traktował ich w sposób partnerski, wierząc, że wychowawca nie tylko uczy, lecz także sam może czegoś się nauczyć od swoich podopiecznych.

Wychowanie do wolności i odpowiedzialności

Zanim poruszona zostanie kwestia wychowania do wolności i odpowiedzialności, warto się przyjrzeć temu, w jaki sposób Korczak i Frankl postrzegali człowieka.

Myśl Korczaka osadzona jest na personalistycznym i humanistycznym modelu antropologicznym człowieka. Korczak postrzegał dziecko przede wszystkim jako pełnowartościową osobę – oznacza to, że dziecko ma prawo do szacunku, powagi, własnych myśli, emocji i decyzji. „Nie ma dzieci – są ludzie", te słowa stanowią fundament pedagogiki Korczaka i nakreślają kierunek działań dorosłych: powinni wspierać dziecko w byciu sobą i rozwijaniu jego niepowtarzalnej osobowości. Korczak, sprzeciwiając się autorytarnemu wychowaniu i powołując się na prawo dziecka do wolności i samostanowienia, uważał, że wychowanie powinno być oparte na współuczestnictwie i dialogu. Kolejnym ważnym aspektem było wychowanie do wolności i odpowiedzialności. Odpowiedzialność ta – w myśli Korczaka – sprowadza się do dwóch podmiotów: odpowiedzialności za siebie oraz odpowiedzialności za drugiego człowieka[11].

Jeśli chodzi o Frankla, to nawiązywał on do egzystencjalno-personalistycznego modelu antropologicznego człowieka. W swoich pismach ukazywał człowieka jako istotę trójwymiarową – posiadającą ciało, psychikę i ducha. To, co czyni człowieka osobą, to jego wymiar duchowy. Z tego też wymiaru wypływa to, co typowo ludzkie: wolność, odpowiedzialność, zdolność do autotranscendencji i miłości. Frankl uważał, że człowieka motywuje chęć prowadzenia sensownego życia. Swoje rozważania koncentrował wokół fenomenów typowo ludzkich: to właśnie wewnętrzna wolność daje człowiekowi możliwość przekraczania samego siebie; wolność jest przede wszystkim w ścisłym związku z odpowiedzialnością. Niezależnie od okoliczności – nawet nieuniknionego cierpienia – możemy przyjąć godną postawę. Wolność wewnętrzna w myśli Frankla jest zatem wolnością niezależną od uwarunkowań zewnętrznych. To, czym człowiek powinien się kierować w życiu, to przede wszystkim wartości i sumienie; realizacja właśnie tych wartości nadaje życiu człowieka sens[12].

[11] Por. Kamila Olga Stępień, „W stronę dziecka – korczakowska idea pedagogiczna wczoraj i dziś", *Pedagogika Rodziny* 4, nr 3 (2014): 119–129.

[12] Por. Joanna Budke, „Wychowanie w logoterapii Viktora Emila Frankla", *Edukacja Filozoficzna, Artykuły i Rozprawy* 65 (2018), https://doi.org/10.14394/edufil.2018.0003.

Wolność i odpowiedzialność, zarówno w myśli Korczaka, jak i Frankla, jawią się zatem jako fundamentalne wartości, do których człowiek powinien być wychowywany. Na gruncie stworzonej przez Viktora Frankla logoterapii – stanowiącej trzecią szkołę wiedeńską psychoterapii (tuż obok Freuda i Adlera) – powstało nowe podejście do wychowania: logowychowanie[13].

Obraz wychowanka w myśli Korczaka i Frankla

W myśli Korczaka dziecko postrzegane jest jako podmiot – od początku dziecko jest pełnowartościową osobą, której należny jest szacunek, empatia i partnerskie traktowanie. Wolność jest przestrzenią, w której dokonuje się rozwój. Swoich wychowanków Korczak zachęcał do odpowiedzialności; jej nauka powinna się odbywać na drodze współuczestnictwa w grupie. Korczakowski styl wychowania to styl demokratyczny, oparty na dialogu i współdziałaniu. Wychowawca to przede wszystkim obrońca praw dziecka, towarzysz i przewodnik. W takim modelu źródłem autorytetu wychowawcy jest jego autentyczność, konsekwencja oraz szacunek dla dziecka. Korczak uznawał możliwość popełniania błędów przez dziecko – błąd jest traktowany jako naturalny etap rozwoju i nauki. Relacja wychowawcy z wychowankiem oparta jest na bliskości, zaufaniu, zrozumieniu i współodpowiedzialności. Centralnymi wartościami u Korczaka są: godność, wolność oraz prawo do bycia sobą.

Frankl co prawda nie kierował swojej myśli ku dziecku, lecz ku człowiekowi, był jednak zaangażowany w pracę z młodzieżą. W jego myśli człowiek to osoba wolna i odpowiedzialna, poszukująca sensu. Wychowanek powinien być obdarzony zaufaniem przez wychowawcę – to zaufanie do wolności i zdolności dokonywania wyborów wychowanka. Frankl postrzegał wolność jako warunek odkrywania sensu i wartości; wychowanie jest zatem przede wszystkim wychowaniem do wolności i odpowiedzialności za wybory, życie i realizowane w nim wartości. Franklowski styl wychowania to styl refleksyjny – motywujący do odkrywania wartości i poszukiwania sensu. Logowychowawca ma być przewodnikiem duchowym, który swoją osobą inspiruje wychowanka do odkrywania wartości i znaczeń w życiu. Podobnie jak u Korczaka, źródłem autorytetu wychowawcy jest autentyczność: najważniejsza jest tu spójność wyznawanych wartości z przykładem życia. W ujęciu Frankla kryzysy są szansą na rozwój duchowy i odkrycie sensu. Relacja logowychowawcy i wychowanka powinna być wspierająca, dająca nadzieję i przepełniona egzystencjalną troską o wychowanka. Centralnymi wartościami w logowychowaniu są: wolność i odpowiedzialność, a także sens i sumienie jako organ sensu – kompas wskazujący właściwą drogę.

[13] *Ibidem*, 46–48.

Rola wychowawcy

We współczesnym świecie, w którym młodzież często pozostaje zagubiona i w którym brakuje trwałych wzorców, a współczesne media dostarczają często sprzecznych informacji, rola nauczyciela powinna wykraczać poza wyłączne przekazywanie wiedzy dydaktycznej. Nauczyciel powinien stać się przewodnikiem i świadczyć o wartościach, którymi sam się kieruje.

W takim ujęciu nauczyciel nie narzuca uczniowi przyjmowania określonych postaw, ale wspiera go w poszukiwaniu własnej drogi, ukierunkowanej na prawdę, dobro i piękno. Nauczyciel ma być towarzyszem – oznacza to, że nie może kroczyć przed uczniem ani za nim, lecz obok niego, oferując wsparcie, podpowiedź, zachętę. Nauczyciel jest również nawigatorem w świecie wartości – jego rolą jest niesienie pomocy w odróżnieniu tego, co powierzchowne, od tego, co istotne. Wartości są najsilniej przekazywane przez przykład autentycznego życia nimi, dlatego też nauczyciel swoim stylem życia powinien utwierdzać swoich uczniów co do tego, że słowny przekaz znajduje potwierdzenie w jego codzienności. Nauczyciel może świadczyć o wartościach, którymi żyje, poprzez konkretne ich przejawy w praktyce: sprawiedliwe ocenianie, cierpliwość wobec wymagających uczniów, empatia w trudnych sytuacjach[14].

Punkty wspólne i różnice w myśli Korczaka i Frankla

Punktem wspólnym w poglądach obu myślicieli jest podmiotowość wychowanka. Zarówno Korczak, jak i Frankl uznają autonomię jednostki: u Korczaka dziecko, a u Frankla człowiek są istotami wolnymi, zdolnymi do wyboru. Kolejnym punktem wspólnym jest postrzeganie wolności jako odpowiedzialności. Obaj autorzy rozumieli wolność nie jako brak ograniczeń, lecz jako świadomy wybór, niosący konsekwencje. Następną zbieżność stanowi szacunek dla godności osoby. U podstaw obu koncepcji leży głęboki humanizm – wiara w dobro człowieka i jego prawo do rozwoju.

Pomimo podobieństw napotykamy również odmienne poglądy. Pierwszą różnicą jest adresat wychowania. Korczak koncentrował się na dzieciach, podczas gdy Frankl – na dorosłym człowieku; jednak Frankla koncepcja logowychowania jest uniwersalna i może być stosowana również do dzieci. Odmienny jest również kontekst filozoficzny: Korczak wychodził z pozycji pedagogiki praktycznej i moralnej, podczas gdy Frankl był egzystencjalistą i psychoterapeutą; kontekst ujęcia osoby u Frankla został osadzony na fundamencie antropologii filozoficznej. Różne są również metody działania obu

[14] *Ibidem*, 47–48.

myślicieli: Korczak tworzył instytucje wychowawcze, podczas gdy Frankl oferował metodę terapeutyczną, wspierającą poszukiwanie sensu i prawidłową psychohigienę.

Autorytet nauczyciela

Autorytet nauczyciela można zdefiniować jako szanowaną i uznawaną pozycję wynikającą z kompetencji, postawy moralnej, uczciwości oraz zdolności do budowania relacji z uczniami. To nie tylko wiedza i doświadczenie, ale także umiejętność bycia inspiracją i przewodnikiem. Autorytet może mieć charakter formalny i osobowy. Formalny wynika z pełnionej funkcji (np. nauczyciel jako osoba oceniająca), osobowy jest natomiast budowany na wzajemnym szacunku, zaufaniu i spójności między słowem a czynem.

Współczesna młodzież często podważa autorytety formalne, a poszukuje autorytetów autentycznych i osobistych. Młodzi oczekują od nauczyciela przede wszystkim autentyczności – spójności między tym, co mówi, a tym, jak postępuje. Oczekują szacunku, który przejawia się w traktowaniu ucznia jako partnera w edukacji, jak również kompetentnego przygotowania merytorycznego połączonego z otwartością na nowoczesne metody nauczania. Wreszcie oczekują umiejętności komunikacyjnych – słuchania, otwartości i empatii.

Właśnie taki typ autorytetu jest obecny w pedagogice Korczaka i logowychowaniu Frankla. Z logoterapią związane są pewne symbole, obecne też w logowychowaniu. Do symboli tych należą: kompas, latarnia morska czy statek.

Logowychowawca niczym kompas powinien być przede wszystkim przewodnikiem, który nie prowadzi ucznia na siłę, narzucając mu swój punkt widzenia, ale który pomaga w odnalezieniu własnej, indywidualnej drogi na podstawie odkrytych w nim zdolności i talentów. Logowychowawca niczym latarnia rzuca światło poprzez wskazywanie na wartości, sens wolności wyboru i związaną z nią odpowiedzialność. Logowychowawca niczym lustro jest świadomym obserwatorem, nie oceniającym i nie korygującym, lecz odbijającym to, co się dzieje w uczniu, w przestrzeni jego emocji. Pokazuje, jak sytuacja wygląda z boku, daje w nią wgląd. Postawa logowychowawcy powinna być zatem oparta na empatii, uważności i wewnętrznym dystansie. Logowychowawca to również tłumacz emocji; pomaga nazwać i zrozumieć uczucia ucznia, uświadamia też uczniowi jego moc sprawczą – pod wpływem emocji uczeń jest niczym statek, który jest niesiony z prądem po wzburzonym morzu, podczas gdy wolną decyzją powinien przyjąć odpowiedzialność za swoje emocje, niczym kapitan, który pragnie, aby jego okręt dopłynął bezpiecznie do celu.

Nauka odpowiedzialności przez pozwolenie na wolność działania jest połączone z konsekwencją

Zarówno w myśli pedagogicznej Korczaka, jak i Frankla wolność stanowi warunek uczenia się odpowiedzialności. Korczak postulował zostawienie dziecku przestrzeni do działania i decydowania. Był głęboko przekonany, że dziecko uczy się odpowiedzialności tylko wtedy, gdy ma prawo do samodzielnego decydowania, nawet jeśli popełni błąd. Podobnie jak Frankl uważał, że wolność nie może być samowolą, ale jest w ścisłym związku z odpowiedzialnością za decyzje i podjęte działania – każdy wybór pociąga za sobą konsekwencje. Zdaniem Korczaka wychowawca nie powinien za wszelką cenę chronić dziecka przed skutkami jego działań, ale towarzyszyć i tłumaczyć. W myśli Korczaka kluczową rolę odgrywa samorządność i doświadczenie wspólnoty, np. klasowej.

U Frankla jest nieco inaczej: wolność była przez niego rozumiana jako zobowiązanie natury duchowej. Frankl postrzegał człowieka jako osobę, która zawsze posiada wewnętrzną wolność, a ta z kolei jest niezależna od okoliczności zewnętrznych. Jego zdaniem człowiek jest nie tylko wolny, ale również odpowiedzialny. Odpowiedzialność tę ponosi za siebie samego, za innych oraz za sens swojego życia – a ten należy odkryć. Wolność u Frankla wiąże się ściśle z kategorią możliwości przyjęcia postawy wobec konkretnej sytuacji. Nawet w obliczu cierpienia człowiek ma możliwość przyjęcia postawy, która nie tylko pozwoli mu na odnalezienie sensu, ale stanie się również okazją do duchowego wzrostu. Aby właściwie korzystać z wolności, konieczne jest zakotwiczenie jej w wartościach. W myśli Frankla istotną rolę w odkrywaniu wartości odgrywa sumienie, nazywane w logoterapii kompasem i organem sensu; zwraca ono człowieka ku temu, co go buduje i podnosi w człowieczeństwie. Zdaniem Frankla wartości są tym, za co człowiek jest gotów oddać swoje życie. Frankl domagał się, by wychowanie nie tylko dopuszczało wolność, ale stawiało wymagania i wzywało do odpowiedzialności za sens życia[15].

[15] Aleksandra Kamińska, „Założenia logoterapii Viktora Emila Frankla a wychowanie człowieka", *HUMANITAS Pedagogika i Psychologia* 18 (2018): 29, https://www.researchgate.net/publication/340136976_ZALOZENIA_LOGOTEORII_VIKTORA_EMILA_FRANKLA_A_WYCHOWANIE_CZLOWIEKA_POWSTANIE_LOGOTEORII_VE_FRANKLA.

Myśl Korczaka i Frankla ratunkiem dla współczesnych problemów młodzieży

Dziś dzieci i młodzież borykają się z wieloma problemami – od braku sensu i depresji po problemy z autorytetami. Koncepcje pedagogiczne Korczaka i Frankla dają cenne wskazówki, jak temu przeciwdziałać. Przede wszystkim należy wejść w dialog z młodymi ludźmi, zauważyć ich, wsłuchać się w ich problemy oraz pomóc w twórczym poszukaniu rozwiązań, bez zbytniej postawy dyrektywnej.

Wśród ludzi młodych – a często i starszych – aktualnie panuje kryzys wartości. Receptą na ten problem może być wychowywanie w duchu logoterapii, gdzie centralną rolę odgrywa wychowanie do odpowiedzialności za swoje życie, postawy oraz odkrywanie sensu. Z młodymi ludźmi należy rozmawiać o wartościach, nazywać to, czym warto się kierować w życiu, i udowadniać, że warto o to walczyć.

W środowisku szkolnym coraz częściej mamy do czynienia z presją i rywalizacją. Ogromną rolę odgrywa tu nauczyciel, który przede wszystkim jest dla swoich wychowanków mentorem i przewodnikiem. Z kolei ukierunkowanie na psychohigienę i szacunek dla uczuć i doświadczeń ucznia stanowi istotny czynnik pozwalający młodym ludziom na przezwyciężenie kryzysów natury emocjonalnej.

Etyczne aspekty obecne w teorii wychowania Viktora Frankla i Janusza Korczaka

Etyczne aspekty teorii wychowania obecne w myśli Viktora Frankla i Janusza Korczaka wydają się w pewien sposób tożsame. Te dwie postacie najprawdopodobniej nigdy się nie poznały. Warto jednak zauważyć, że połączyła je tragedia, jaką jest wojna: Janusz Korczak stracił życie w Holocauście, w Treblince w 1942 roku – towarzyszył około dwustu swoim podopiecznym; Viktor Frankl stracił natomiast prawie całą swoją rodzinę i część spisanego dorobku naukowego.

Należy jednak zaznaczyć, że choć Viktor Frankl nie kierował logoterapii do dzieci, to pracował jako psychiatra, neurolog i wykładowca akademicki z młodymi ludźmi, a więc można powiedzieć, że również jego praca polegała na oddziaływaniach wychowawczych. W tym kontekście warto zauważyć, że człowiek jest istotą zdolną do samowychowania oraz modelowania np. postaw również w wieku dorosłym, a modelowanie postaw jest jednym z narzędzi pracy terapeutycznej stosowanej w logoterapii.

Zarówno Viktor Frankl, jak i Janusz Korczak pojmowali człowieka przez pryzmat personalizmu, tj. „doktryn[y] podkreślając[ej] autonomiczną

wartość człowieka jako osoby i postulując[ej] jej pełną afirmację". Są to „programy działań wspierających rozwój osoby ludzkiej, podporządkowujące wartości ekonomiczne i techniczne wartościom osobowo-duchowym"[16].

Jak podaje literatura przedmiotu,

> [i]stotą godności człowieka jest jego podmiotowość, a więc swoboda postępowania zgodnie z własną wolą oraz wewnętrznego samookreślenia i kształtowania otoczenia stosownie do owej autonomii. Oczywiście autonomia jednostki musi uwzględniać autonomię innych ludzi i nie oznacza braku ograniczeń swobody postępowania. W tym sensie zasada godności jest punktem wyjścia, fundamentem dla zasady wolności[17].

To właśnie godność sprawia, że należy respektować prawo człowieka do bycia wolnym. Wolność u Frankla jest związana z odpowiedzialnością, a ona sama jest pojmowana przez niego jako zobowiązanie duchowe. To właśnie w duchu wolności człowiek przyjmuje i realizuje konkretne postawy w obliczu sytuacji życiowych. Czasem postawa, którą przyjmie, jest ostatnim z możliwych przejawów wolności wewnętrznej w określonej sytuacji.

Wolność w ujęciu korczakowskim jest natomiast skierowana w stronę dziecka, z uwzględnieniem jego podmiotowości oraz prawa do popełniania błędów. Korczak postrzegał dziecko przez pryzmat jego człowieczeństwa, mówiąc: „nie ma dziecka – jest człowiek" i zwracając uwagę na to, że dziecku czasem odbiera się podstawowe prawa i wolności.

Wolność u Frankla i u Korczaka sprawia, że człowiek może kształtować w sobie postawę odpowiedzialności. Korczak dawał dziecku prawo do bycia sobą, szanując przy tym autonomię. Podobnie myślał Frankl, który w dziesięciu tezach na temat osoby postrzegał człowieka jako *novum*, odwołując się przy tym do dziecka, które rodzi się nowe pod względem duchowym[18], w związku z czym nie można od niego oczekiwać, że będzie czyjąś kopią, np. swoich rodziców, i że będzie spełniać bez namysłu ich wymagania.

Zarówno Frankl, jak i Korczak postrzegali osobę ludzką jako podejmującą w swoim życiu wybory. Jednak, by być zdolnym do podejmowania właściwych wyborów, potrzebni są wychowawcy – przewodnicy potrafiący nawiązać z wychowankami relację budowaną w duchu dialogu, który jest spotkaniem, pozwalającym na poznanie samego siebie, ale też Innego.

---

[16] Marian Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania* (Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008), 542.

[17] Jacek Jan Pawłowicz, „Godność człowieka fundamentem jego wolności", *Ukraïns'ka Polonìstika* 9 (2012): https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/fb9fdb62-d1c7-4bb1-b639-4d2ecb289efc/content.

[18] Viktor E. Frankl, *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej* (Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2017), 260.

Bibliografia

Budke, Joanna. „Wychowanie w logoterapii Viktora Emila Frankla". *Edukacja Filozoficzna. Artykuły i Rozprawy* 65 (2018): 45–67. https://doi.org/10.14394/edufil.2018.0003.

Dobrowolski, Władysław, i Stanisław Okoń. *Plan daltoński. Szkoły eksperymentalne na świecie 1900–1975*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1975.

Frankl, Viktor E. *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2017.

Gadacz, Tadeusz. „Wychowanie do wolności". *Znak*, nr 9 (1993): 4–13.

Gadacz, Tadeusz. „Wychowanie jako spotkanie osób". *Znak*, nr 9 (1991): 62–68.

Koć-Seniuch, Genowefa. „Dialog". W *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. t. 1, redaktor Tadeusz Pilch. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2003.

Kosyrz, Zdzisław. *Wychowanie interpersonalne*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej, 1993.

Łobocki, Mieczysław. „Minimum wiedzy o współczesnej teorii wychowania". *Chowanna (Kraków)* 1 (2003): 81–98.

Nowak, Marian. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.

Oelszlaeger-Kosturek, Beata. *(Auto)refleksja pedagogiczna nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Wgląd w praktykę*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020.

Stępień, Kamila Olga. „W stronę dziecka – korczakowska idea pedagogiczna wczoraj i dziś". *Pedagogika Rodziny* 4, nr 3 (2014): 119–129.

Szykuła, Rafał. *Logoterapia i analiza egzystencjalna. Teoria i praktyka*. Warszawa: Eneteia, 2022.

de Tchorzewski, Andrzej, red. *Wychowanie w kontekście teoretycznym*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1993.

Tischner, Józef. *Myślenie według wartości*. Kraków: Znak, 2000.

Netografia

Kamińska, Aleksandra. „Założenia logoterapii Viktora Emila Frankla a wychowanie człowieka". *HUMANITAS Pedagogika i Psychologia* 18 (2018): 23–35. https://www.researchgate.net/publication/340136976_ZALOZENIA_LOGOTEORII_VIKTORA_EMILA_FRANKLA_A_WYCHOWANIE_CZLOWIEKA_POWSTANIE_LOGOTEORII_VE_FRANKLA.

Pasterski, Michał. „Najlepsze cytaty Janusza Korczaka". Fundacja Świadoma Edukacja. 1 czerwca 2016. https://swiadomaedukacja.pl/najlepsze-cytaty-janusza-korczaka.

Pawłowicz, Jacek Jan. „Godność człowieka fundamentem jego wolności". *Ukraïns'ka Polonìstika* 9 (2012): 1–11. https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/fb9fdb62-d1c7-4bb1-b639-4d2ecb289efc/content.

Etyczne aspekty teorii wychowania według Viktora Frankla i Janusza Korczaka

Streszczenie

W artykule przybliżono kwestie dotyczące wychowania, również do wolności i odpowiedzialności, i roli wychowawcy w kontekście myśli Viktora Frankla – wiedeńskiego psychiatry, neurologa oraz twórcy logoterapii, oraz Janusza Korczaka – pedagoga, który poświęcił swoje życie wychowankom i poszedł z nimi na śmierć.

Autorki podjęły rozważania nad znaczeniem samego procesu wychowania, jego cech i kategorii „Innego" w tym aspekcie. Nawiązały do wychowania do wolności i odpowiedzialności oraz podjęły próbę nakreślenia sylwetki wychowanka i autorytetu nauczyciela w myśli Korczaka i Frankla; ukazały punkty wspólne i różnice, w tym te dotyczące procesu wychowania, a także pojmowania dziecka i człowieka. Autorki starały się też pokazać, że spuścizna obu pedagogów może pomóc w kryzysach, doświadczanych współcześnie przez młodych ludzi.

W artykule ukazano ponadto etyczne aspekty zawarte w teorii wychowania reprezentowanej przez Frankla i Korczaka, m.in. godność i wolność.

Słowa kluczowe: wychowanie, autorytet nauczyciela, wychowanek, wolność, odpowiedzialność

Aneta Bednarska – absolwentka studiów na kierunku: nauki o rodzinie (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; otrzymała nagrodę rektora za najlepszą pracę licencjacką: *Komunikacja małżeńska oparta na NVC a rozwiązywanie konfliktów*) i etyka – mediacje i negocjacje (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie); studiów podyplomowych na kierunku personalizm i logoterapia w nauczaniu i wychowaniu UPJPII). Obecnie doktorantka w dyscyplinie nauki o rodzinie na UPJPII. Certyfikowany mediator w sprawach cywilnych, mediator rodzinny, członek Stowarzyszenia Mediatorów Rodzinnych oraz stały mediator przy Sądzie Okręgowym w Krakowie. Logoterapeuta w trakcie szkolenia. Prywatnie żona i matka czwórki dzieci, autorka bloga, kursów i warsztatów o tematyce małżeńskiej: *Ogród Boga*, oraz książki: *Kompas małżeński*.

Martyna Czeluśniak – ukończyłam studia magisterskie na kilku kierunkach z obszaru nauk humanistycznych i społecznych m.in. socjologia, pedagogika oraz etyka – mediacje i negocjacje, a także studia podyplomowe z zakresu personalizmu i logoterapii w wychowaniu i nauczaniu. Moje zainteresowania naukowe obejmują relację humanistyki i medycyny, aspekty psychologiczne i motywacyjne oraz ich wpływ na życie człowieka, a także edukację alternatywną.

Ethical Aspects of Educational Theory According to Viktor Frankl and Janusz Korczak

Abstract

The article takes up the issues of the meaning of upbringing, also to freedom and responsibility and the role of the educator in the context of the thoughts of Viktor Frankl – a Viennese psychiatrist, neurologist, and founder of logotherapy, and Janusz Korczak – an educator who devoted his life to his pupils and lived with them to their death.

The authors undertook a consideration of the question and meaning of the process of upbringing itself, its features, and the category of the Other in this aspect. Issues related to upbringing for freedom and responsibility were also raised and an attempt was made to outline the silhouette of an upbringing in Korczak's and Frankl's thought, as well as what teacher authority is. The authors also showed the common points and differences in the way the thinkers looked at upbringing, a child, and a human being. They also tried to show that their legacy can help in crises experienced by contemporary young people.

The article also shows the ethical aspects in the theory of upbringing represented by Frankl and Korczak, such as dignity and freedom.

Keywords: upbringing, teacher authority, pupil, freedom, responsibility

Aneta Bednarska – graduate of Family Studies (Pontifical University of John Paul II in Kraków; received the rector's award for the best bachelor's thesis: *Marital communication based on NVC and conflict resolution*); Ethics – Mediation and Negotiation (University of the National Education Commission in Kraków); postgraduate studies in Personalism and Logotherapy in Teaching and Education at UPJPII). Currently, a PhD student in family studies at UPJPII. Certified mediator in civil cases, family mediator, member of the Association of Family Mediators, and permanent mediator at the District Court in Kraków. Logotherapist in training. Privately, a wife and mother of four children, author of a blog, courses, and workshops on marriage: *Ogród Boga* (*God's Garden*) and the book: *Kompas małżeński* (*Marriage Compass*).

Martyna Czeluśniak – completed master's degrees in several fields in the humanities and social sciences, including Sociology, Pedagogy, and Ethics – Mediation and Negotiation, as well as postgraduate studies in Personalism and Logotherapy in Education and Teaching. Interested in the relationship between the humanities and medicine, psychological, and motivational aspects and their impact on human life, as well as alternative education.